

رونق در ۱۱ قدمی معادن کشور

دولت کمربندهای ملی را باز می‌کند

مهندس محمدرضا بهرامن*

ایران بر روی یکی از کمربندهای اصلی کوهزایی جهان (آلب- هیمالیا) قرار گرفته و وقوع فعالیت‌های کوهزایی و تکنونیک آنرا به یکی از غنی‌ترین کشورهای جهان در حداقل ۱۰ نوع ماده معدنی تبدیل کرده است. آثار فعالیت‌های معدنی و ذوب فلزات در نواحی مختلف نشان‌دهنده سابقه طولانی معدنکاری و شناخت ایرانیان از علوم و فنون مربوط است. صدها نام بیجا مانده از روزگاران گذشته مانند آهنگران، کوه زرد، زرشوران، کوه سورمه، کوه نقره و طالمسی گواه این مدعی است.

عملیات اکتشافی انجام شده وجود ۶۰ نوع ماده معدنی را در کشور با ذخیره حدود ۵۴ میلیارد تن (قطعی و احتمالی) به اثبات رسانده است که ۱۰/۵ میلیارد از آن متعلق به ذخایر فلزی از قبیل سنگ آهن، مس، سرب و روی، منگنز، کرومیت، طلا و غیره و بقیه مربوط به ذخایر غیرفلزی اعم از مصالح ساختمانی بویژه سنگ تزیینی با سه میلیارد تن و کانی-های صنعتی از قبیل زغال سنگ با دو میلیارد تن می‌باشد.

هر چند که شاخص‌های کمی مهم بخش معدن در سال گذشته نمایانگر توسعه نسبی معدن در مقایسه با سال‌های قبل بوده اما به میزان قابل قبول نسبت به جمعیت کشور و ذخایر معدنی مکشوفه فعلی نبوده است.

این شاخص‌ها به شرح زیر بوده است:
* استخراج ۲۰۳ میلیون تن انواع مواد

معدنی در مقایسه با سال ۱۳۸۴ که حدود ۱۷۲ میلیون تن بوده و رشد ۱۷/۵۰ درصدی در این بخش و صادرات مواد خام و فرآوری شده معدنی به ارزش حدود ۳/۱ میلیارد دلار که نسبت به سال گذشته (۲/۲ میلیارد دلار)، ۳۴ درصد رشد از نظر ارزشی و ۲۴/۱ درصد از نظر وزنی داشته است.

اهم مشکلات موجود بهره‌برداران معادن کشور

الف- مشکلات درون دستگاهی

۱- کمبود ماشین‌آلات و تجهیزات معدنی در ارتباط با تامین ماشین‌آلات برای معادن از خارج از کشور می‌توان از دو طریق ورود ماشین‌آلات و تجهیزات نو و دست دوم اقدام نمود. در خصوص ورود ماشین‌آلات پیشنهاد می‌شود از طریق ثبت سفارش بدون انتقال ارز و همچنین اعطای تسهیلات با کاهش میزان بهره متعلقه و مدت دوره بازپرداخت طولانی‌تر اقساط به نفع بهره‌برداران معادن اقدام نمود.

در مورد ماشین‌آلات دست دوم در اجرای ماده ۵۵ آیین‌نامه اجرایی قانون معادن، پیشنهاد می‌شود مجوز ورود یا ساخت حداکثر ۱۰ سال به جای پنج سال و با حقوق گمرکی کمتر برای کلیه ماشین-آلات معدنی صادر گردد.

۲- تسهیلات

پیشنهاد می‌شود الگوی سازمان صنایع کوچک در تعیین میزان بهره بانکی و شرایط بازپرداخت اقساط عیناً برای تسهیلات اعطایی توسط وزارت صنایع و معادن به بهره‌برداران معادن برای وام-های معدنی لحاظ گردد.

نظر به اینکه عواملان معدنکاری در مقطعی از کار نیاز فوری به تسهیلات مالی پیدا می‌کنند و در آن مقاطع نقدینگی لازم جهت رفع مشکل مقطعی و یا حتی مدت‌دار ندارند، لذا اعطای وام به معدنکاران از جمله حمایت‌های مبرم در امر معدنکاری است و ضرورت دارد وزارت صنایع و معادن اختصاصاً در اعطای وام به بهره‌برداران معادن از نظر میزان بهره بانکی در مقایسه با سایر

صنایع تولیدی کشور و شرایط بازپرداخت اقساط و سایر امور مرتبط دخالت و نظارت عینی از طریق حمایت صندوق بیمه داشته باشد.

۳- صندوق بیمه

نظر به اینکه اکثر بانک‌های کشور مجوز بهره‌برداری معادن را به عنوان وثیقه قبول نمی‌کنند لذا بایستی ترتیبی اتخاذ گردد تا با حمایت کامل صندوق بیمه فعالیت‌های معدنی، بهره‌برداران معادن با وثیقه گذاشتن مجوز عملیاتی خود بتوانند از دریافت تسهیلات (تکلیفی یا غیرتکلیفی) برخوردار گردند و ترتیبی اتخاذ شود تا کلیه بانک‌ها در بخش معدن نقش موثرتری را در این خصوص ایفا نمایند.

۴- بحث تامین زیربنای مورد نیاز معادن و مجتمع‌های معدنی و صنایع معدنی

طبق ماده ۲۱ قانون نوسازی صنایع: "سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران مکلف است نسبت به مطالعه، سرمایه‌گذاری، تجهیز و ایجاد زیربنای لازم در بخش معدن، در راستای ایجاد مزیت نسبی اقتصادی، از درآمد خود در قالب بودجه سنوایی به نحوی هزینه نماید که امکان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بر روی معادن کشور میسر گردد." پیشنهاد می‌شود این موضوع به صورت جدی‌تر در دستور کار سازمان توسعه و وزارت متبوع قرار گیرد.

۵- اصلاح و بازنگری قانون معادن

بازنگری در قانون معادن مصوب سال ۱۳۷۷ به ویژه با هدف فراهم ساختن زمینه خصوصی‌سازی واحدهای بزرگ و مشمول اصل ۴۴ قانون اساسی و فراهم ساختن بستر مشارکت خارجی در فعالیت‌های اکتشافی و بهره‌برداری و تجدیدنظر در وسعت مساحت و نحوه واگذاری محدوده‌های اکتشافی و بهره‌برداری خارج از چارچوب قانون معاملات دولتی و براساس راهکارهای فنی - حقوقی خاص ضروری تشخیص داده شده و در دستور کار قرار گرفته است.

۵-۱- تشکیل شورایی معادن با حضور نماینده‌ای از دستگاه قضایی، محیط زیست و منابع طبیعی و نماینده تشکل‌های معدنی و ایجاد نهادی تخصصی - حقوقی برای حمایت از سرمایه‌گذاری‌های معدنی و رفع مزاحمت‌های محلی پیشنهاد می‌شود و سازمان حفاظت محیط زیست به منظور رفع مشکل بخش معدنی و

زیست محیطی نماینده‌ای در شورایی معادن داشته باشد.

۵-۲- پیشنهاد می‌شود سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی ضوابط مربوط به واگذاری مناطق امیدبخش اکتشافی در زون‌های ۲۰ گانه ساختاری متالورژیکی مورد مطالعه خود در برنامه سوم به شرکت‌های غیردولتی را تدوین و اعلام نماید. ۵-۳- ایجاد و توسعه مرکز تحقیقات فرآوری مواد معدنی کشور و توجه بیشتر وزارت صنایع و معادن به مقوله مهم فرآوری مواد معدنی پیشنهاد می‌شود.

ب- مشکلات برون دستگامی

۱) وزارت راه و ترابری

۱-۱- در اجرای ماده ۲۸ قانون معادن، درخصوص بازنگری در تعرفه‌های حمل معدنی از طریق حمل و نقل ریلی اقدام گردد. ۱-۲- اعمال بخشودگی و تخفیف حمل و نقل ریلی در مورد مواد معدنی صادراتی. ۱-۳- افزایش ظرفیت ناوگان ریلی در حمل و نقل مواد و فرآورده‌های معدنی. ۱-۴- ایجاد فضای مناسب در پایانه‌های راه‌آهن برای تخلیه و بارگیری مواد معدنی. ۱-۵- همکاری وزارت راه و ترابری در توسعه شبکه حمل و نقل جاده‌ای و ریلی مورد نیاز مجتمع‌های معدنی وفق ماده ۶۱ آیین‌نامه اجرایی قانون معادن.

۱-۶- تشویق و ترغیب بهره‌برداران معادن به استفاده از حمل و نقل ریلی برای مواد معدنی در داخل با توجه به پایین بودن هزینه‌های حمل ریلی در مقایسه با حمل جاده‌ای.

۲) وزارت بازرگانی

بازنگری در تعرفه سود بازرگانی و حقوق گمرکی واردات ماشین‌آلات و تجهیزات معدنی.

۳) سازمان حفاظت محیط زیست

ضرورت تدوین سیاست ملی زیست محیطی کشور متضمن تبیین تعهدات و وظایف بهره‌برداران معادن در احیای عرصه‌های معدنی به جای جلوگیری و ممانعت کامل از فعالیت‌های معدنی.

۴) وزارت جهاد کشاورزی

۴-۱- ممانعت از دخالت ادارات کل منابع طبیعی و حفاظت از جنگل‌ها در تقلیل محدوده عملیات معدنی مصوبه و مکلف نمودن معدنکاران برای فعالیت در نقاط مورد نظر ادارات مزبور و اخذ چک و سفته بیشتر از حقوق تبیین شده برای بازسازی اراضی (برخلاف ماده ۲۵ قانون معادن).

۴-۲- جلوگیری از رویه ادارات کل منابع طبیعی مبنی بر استعلام از شوراهای اسلامی روستاها در مورد صدور اجازه فعالیت در محدوده‌های معدنی و راهنمایی روستاییان در پیروی از قانون معادن و قانون حفاظت محیط زیست و منابع طبیعی در برخورد با نمایندگان ارگان‌های یاد شده.

۵) وزارت کشور

ضرورت دخالت وزارت کشور در جلوگیری از مداخلات شوراهای اسلامی ده، بخش و روستا و جلوگیری از مشکلات بوجود آمده توسط شوراهای مذکور برای سرمایه‌گذاران در بخش معدن و صنایع معدنی.

۶) بخش مدیریت و برنامه‌ریزی کشور

تفکیک اعتبارات و تسهیلات بخش معدن از سایر بخش‌ها به طوری که این تسهیلات از سرفصل عمومی خارج شود تا بانک‌ها و موسسات وام‌دهنده نتوانند این اعتبارات را به سایر بخش‌های صنعتی و کشاورزی اعطا نمایند و اعتبارات مصوبه اختصاصاً مورد استفاده بخش معدنی کشور باشد.

نتیجه‌گیری

چنانچه منابع و ذخایر عظیم و متنوع معدنی شناخته شده را با میزان تولید سالیانه معدنی و نقش تولید و کاربرد مواد مستخرجه را در صنایع معدنی از یکسو و میزان صادرات محصولات معدنی چه به صورت خام و چه بصورت فرآوری شده از سوی دیگر مشخص نماییم، خواهیم دید که به رغم سرمایه‌گذاری‌های انجام شده و تلاش‌های به عمل آمده طی دو دهه گذشته و تحقق رشد متوسط سالیانه حدود ۶/۵ درصد و تامین مواد اولیه مورد نیاز واحدهای صنعتی کشور، این بخش تاکنون جایگاه واقعی خود را در اقتصاد کشور به دست نیاورده است و هم اکنون سهم بخش معدن در تولید ناخالص داخلی (GDP) فقط حدود ۱/۱ درصد می‌باشد در حالی که با توجه به پتانسیل‌های موجود این سهم حداقل باید به سه درصد برسد. با اینکه طبق معیارهای جهانی میزان استخراج مواد معدنی می‌بایست حداقل یک درصد ذخایر شناخته شده باشد که در اینصورت میزان استخراج سالانه معادن کشور باید به ۵۴۰ میلیون تن بالغ گردد، اما میزان استخراج معادن کشور که در سال گذشته فقط ۲۰۳ میلیون تن بوده، نشان‌دهنده عدم تطبیق میزان تولید نسبت به ذخایر موجود در مقایسه با معیارهای جهانی است. در یک جمع‌بندی کلی، چالش‌ها و موانع

پیش‌روی بخش معدن را که منجر به نارسایی‌های مذکور گردیده است، می‌توان در دو محور زیر خلاصه نمود:

۱- نامساعد بودن محیط کسب و کار.
۲- کاستی‌هایی که حین اجرای برنامه‌های ملی توسعه روی می‌دهد.

براساس تعاریف موجود هر آنچه که بر فعالیت‌های واحدهای تولیدی (معدنی) موثر است اما جزیی از آن واحد نباشد را فضای کسب و کار می‌نامند. فضای کسب و کار فرصت‌ها و تهدیدهای مختلفی را برای فعالیت‌های تولیدی ایجاد می‌نماید.

براساس تجزیه و تحلیل‌های بعمل آمده، محیط کسب و کار کشورها را به سه گروه کشورهای با فضای کسب و کار پیش برنده، خنثی و بازدارنده تقسیم می‌کنند.

در کشورهای دارای فضای کسب و کار بازدارنده بخشی از منابع، امکانات و فعالیت‌های مدیران و صاحبان بنگاه‌های اقتصادی صرف خنثی کردن موانع محیطی می‌شود.

در بخش معدن ایران، علاوه بر آسیب‌پذیری از مشکلات کلان و تاثیرگذار محیطی بر کلیه بخش‌های تولیدی و صنعتی کشور، چنانچه در بخش مشکلات و موانع موجود اشاره شد، تکالیف و وظایف حمایتی پیش‌بینی شده در قانون معادن توسط سایر دستگاه‌ها نه تنها معطل مانده بلکه در مواردی برخلاف رویه‌های قانون و آیین‌نامه‌های مصوب، نگاه‌های بخشی و غیرجامع‌نگر باعث بروز مشکلات عدیده‌ای برای سرمایه‌گذاران معدنی شده است.

نبود اراده لازم برای استفاده بهینه از منابع و ذخایر معدنی در تمامی سطوح تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در کشور که معلول ترس از عدم اجرای قوانین مصوب می‌باشد و فراهم نبودن عوامل محیطی مورد نیاز باعث کندی رشد و نامتوازن بودن فعالیت‌های معدنی و عدم مشارکت جدی بخش‌های غیردولتی داخلی و سرمایه‌گذاران خارجی شده است.

پس از پیروزی انقلاب، کنترل و مدیریت دولت بر واحدهای بزرگ معدنی و صنایع معدنی موجب عدم تشکیل سرمایه، تخصص و آمادگی لازم در بخش خصوصی برای اداره مجموعه‌های بزرگ معدنی گردید.

همینطور عدم تدوین سند برنامه ملی فراگیر توسعه بخش معدن به مثابه برنامه‌ای استراتژیک و بلندمدت در سند چشم‌انداز توسعه صنعتی و معدنی کشور، آسیب‌های جدی به فرآیند اعتمادسازی برای جلب مشارکت و سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، شفافیت مناسبات میان دولت و بخش

خصوصی و ثبات قوانین و مقررات حاکم بر فعالیت‌ها وارد می‌سازد.

وانگهی چشم‌اندازهای آتی اقتصاد ملی، تبدیل مزیت‌های نسبی برخوردارگی کشور از منابع و ذخایر غنی و متنوع معدنی را به مزیت‌های رقابتی برتر و خلق مزیت‌های جدید را برای تامین و حفظ بازارهای داخلی و ورود مطمئن به بازارهای خارجی در شرایط به شدت رقابتی موجود را در قالب برنامه‌ای جامع و راهبردی اجتناب‌ناپذیر ساخته که خود از جمله مهمترین عوامل توسعه بخش معدن است.

افزایش کمی و بهبود کیفی محصولات و فرآورده‌های معدنی برای ورود به بازارهای

✓ طبق معیارهای جهانی میزان استخراج مواد معدنی می‌بایست حداقل یک درصد ذخایر شناخته شده باشد که در اینصورت میزان استخراج سالانه باید به ۵۴۰ میلیون تن بالغ شود، اما این رقم که در سال گذشته فقط ۲۰۳ میلیون تن بوده، نشان‌دهنده عدم تطبیق میزان تولید نسبت به ذخایر موجود در مقایسه با معیارهای جهانی است

منطقه‌ای و جهانی و استفاده از فرصت‌های ناشی از برنامه‌های بازسازی داخلی و بازسازی کشورهای بحران زده پیرامونی نیازمند تدوین برنامه‌ای دقیق و جامع می‌باشد تا در زمینه‌های اساسی که در زیر به آنها اشاره می‌شود، امکان وقوع تحولی فراگیر را فراهم سازد:

۱- بسترسازی دولت برای تشکیل سرمایه و تاسیس شرکت‌های بزرگ تخصصی و سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی و داخلی- خارجی برای اداره واحدهای بزرگ موجود و تجهیز و راه‌اندازی واحدهای بزرگ و در مقیاس جهانی جدید در قالب برنامه‌ای جامع، علمی و معطوف به تجربیات موفق خصوصی‌سازی سایر کشورها.

در نگاهی دقیق آنچه که تا به امروز به نام خصوصی‌سازی شرکت‌ها، بنگاه‌ها و واحدهای تولیدی و صنعتی و معدنی کشور رایج بوده است را می‌توان به دولت‌زدایی و یا کاهش تصدی‌گری دولت در فعالیت‌های اقتصادی و رهاسازی واحدها

به جای خصوصی‌سازی مبتنی بر ساز و کارهای حقوقی و فنی، تعریف شده تعبیر نمود.

در این چارچوب توجه به واقعیت‌های تاریخی اقتصاد ایران را که بیانگر فقدان ساز و کارهای عقلانی و مدیریت‌های علمی در اداره بنگاه‌های تولیدی اعم از دولتی و غیردولتی بوده است را یقیناً می‌توان به عنوان ریشه عقب‌ماندگی‌ها دانست. درس گرفتن از تجربه بخش‌های دامپروری و کشاورزی سنتی و غیرعلمی رایج در ایران که مدیریت آن همواره در اختیار بخش خصوصی بوده، خود حایز اهمیت است.

۲- رویکردهای علمی و تخصصی به مقوله تولید صادراتی و ایجاد نهادهای لازم به کارگیری سازوکارهای ورود مستمر و پایدار به بازارهای خارجی در بخش معدن و صنایع معدنی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

در این زمینه نیز واقعیت‌های موجود حاکی از ظرفیت‌های بلااستفاده و معطل که ناشی از فقدان برنامه‌ای جامع برای تحلیل بازار، تحولات آتی و رفتار رقبا است را نباید از نظر دور داشت.

امروزه در ادبیات اقتصادی مفهوم صادرات به عنوان فرآیندی برنامه‌ریزی شده، مستمر و متکی بر بازاریابی و بازاریابی علمی که عامل اصلی آن تفاهم بین کشورهای است، از مفهوم فروش خارجی تفکیک می‌شود و هر نوع فروش کالا به متقاضیان خارجی را صادرات نمی‌نامند. این نکته راهبردی می‌تواند بستر ورود بخش معدن به عرصه صادرات به مفهوم علمی آن را فراهم نموده و با به کارگیری تجربیات کشورهای موفق در عرصه صادرات فرآورده‌های معدنی ظرفیت‌های جدیدی را برای اقتصادی ملی تمهید نماید.

تردیدی نیست که با به کارگیری آنچه سایر کشورها بطریق صحیح و بحق انجام داده و موفق شده‌اند، در صورتی که ما هم به همان طریق صحیح و بحق انجام دهیم، نه تنها به میزان معیارهای جهانی می‌رسیم بلکه احتمال فراتر رفتن از نرم‌های تعریف شده نیز وجود خواهد داشت.

*نایب رییس کمیسیون معادن و عضو هیات نمایندگان اتاق ایران

منابع:

سایت خانه معدن:

www.iranminehouse.org

سایت فصلنامه سنگ و معدن:

www.sangmine.org

سایت کنگره جهانی معدن ۲۰۰۹ در ایران:

www.imc2009.org

